

zultat očaja uzrokovan nebrigom društva za pojedinca. Takav liberalan stav ne smije se pogrešno shvatiti. Nije suprotstavljen ili alternativan u odnosu na nekoga tko – kao primjerice ja – ne smatra da samoubojstvo, u bilo kakvom stanju, može imati moralno opravdanje. Kao liberalni filozof Elvio Baccharini polazi od nezaobilazne činjenice pluralizma u demokratskom društvu. To znači da njegov liberalni stav obvezuje samo njega i one koje se s njim slažu. Iz toga ne proizlazi da država treba propisati obvezu eutanazije u određenim situacijama. Baccharini smatra da država ne može tako nešto eksplicitno zabraniti. No ipak ostaje otvoreno pitanje do koje mjere može država preko svojih institucija zakonski protežirati i u javnosti nametati jedan od

tih stavova. Ipak to je prije svega pitanje političke javnosti i političke kulture jedne sredine. Posljednje poglavlje (str. 235–255) posvećeno je transplantaciji organa i također donosi mnoge zanimljive misli.

Što kratko reći o novoj knjizi Elvija Baccharinija? Sigurno da je dobro i zanimljivo napisana, korisna i poticajna. Jedini joj je nedostatak što nije objavljena i na hrvatskom jer ugledni riječki profesor etike djeluje u našoj sredini. Zato bi je trebalo što prije objaviti na hrvatskom.

Josip Talanga

Institut za filozofiju
Ulica grada Vukovara 54/IV,
HR-10000, Zagreb
josip.talanga@zg.hinet.hr
josiptalanga@yahoo.com

Lukijan iz Samosate, *Svjetonazori na dražbi*, preveo i priredio Pavel Gregorić, Kruzak, Zagreb 2002, 81 str.

Lukijan (oko 120. do 180. god. po. Kr.), neosofist i satiričar, ostavio je *opus* od oko 80 spisa, opsegom približno jednak Platonovim djelima. Napisao je kao i Platon jednu *Apologiju*, autobiografskoga karaktera, no motivi za pisanje toga djela nisu mu bili uzvišeni. Naime potkraj života postao je dobro plaćeni činovnik rimske države u Egiptu, pa se morao braniti jer je ranije tvrdio kako učen čovjek treba ostati neovisan. Čak je napisao jedan spis (*O plaćenim činovnicima*) u kojemu ismijava plaćene državne službe. Inače je, iako mu grčki nije bio materinski jezik, pisao izvrsnim antičkim stilom. Može se reći kako je bio posljednji veliki predstavnik antičke elokvencije i antičkoga duha. Od 76 autentičnih spisa njih 36 čine dijalozi po uzoru na Platona i kinike. Ostala su djela različitoga karaktera, od satiričkih priča,

različitih retoričkih radova, napose epideiktičkih govora, polemika oko aticizma, pisanja povijesti i kritika pomodnih filozofskih sljedbi do poznatih *Razgovora hetera*. Kao ni njegovo doba, ni Lukijan nije razvio neku originalnost u filozofiji. Dobro je poznavao klasičnu filozofiju i suvremenu filozofiju, ali nije zastupao nikakve definitivne filozofske stavove. Možemo reći kako je bio vrhunski obrazovan i načitan klasicist. Dosta su ga čitali suvremenici po cijelom rimskom carstvu, a u bizantsko doba također je uživao visok ugled, pa je zato sačuvano tako puno njegovih djela. Rado su ga čitali renesansni humanisti. Cijenili su ga satiričari (Rabelais, Benjamin Jonson, Swift, Voltaire), a isto tako skeptici (Montaigne, Diderot). Najveći afinitet prema njemu pokazivali su filozofi koje – kao i njega samoga – teško

možemo bez prijepora svrstati u povijest filozofije. Zanimljivo je da je David Hume na samrtnoj postelji čitao Lukijanove *Razgovore bogova* (26 razgovora među olimpijskim bogovima).

Prekrasna Lukijanova satira *Svjetonazori na dražbi* (βίων πρᾶσις) sada je dostupna na hrvatskom jeziku. Pavel Gregorić, osim besprijekornoga prijevoda, dao je usporedan grčki tekst (str. 14–65), kratak uvod (str. 7–10), s popratnim bilješkama uz preveden tekst (str. 71–81) te popis svojih vlastitih odstupanja (11) od Macleodova kritičkoga izdanja (str. 67).

Sadržaj Lukijanove satire vrlo je jednostavan. Mjesto događanja je atenska tržnica gdje Zeus uz pomoć Hermesa kao najavljiivača nudi na prodaju deset različitih filozofskih života (βίοι φιλόσοφοι) odnosno načina življenja u skladu s nekom filozofskom školom. Kupci postavljaju pitanja ponuđenim predstavnicima različitih filozofskih škola. Njihovi su odgovori smiješni, ali počivaju na potvrđenim stavovima filozofskih škola koje zastupaju. Smiješne efekte povećavaju zdravorazumske reakcije kupaca. Tu dolazi do izražaja Lukijanovo suptilno poznavanje povijesti filozofije. Je li prijevod naslova *Svjetonazori na dražbi* primjeren prijevod grčke verzije? Pavel Gregorić daje dobro opravdanje za takav prijevod. Međutim moglo bi se također prevesti još efektivnije pod naslovom *Filozofi na prodaju*. Ako uzmemo u obzir da je prevoditelj uspio korištenjem svakodnevnoga govora vrlo uvjerljivo prevesti komične situacije, taj bi se prijevod mogao vrlo dobro koristiti za kazališno izvođenje. Od svih kandidata za prodaju najviše je pozornosti posvećeno stoičkom filozofu Krizipu. Mislim da takav tretman u velikoj mjeri odgovara ugledu koji je taj stoički filozof uživao u kasnom antičkom razdoblju. Od njegovih mnogobrojnih djela sačuvani su danas samo fragmenti. Najlošije su prošli epikurejci i skeptici. Razlozi vjerojatno nisu bili čisto filozofske naravi.

Danas naime znamo kako su te dvije škole imale ozbiljne i zahtjevne filozofske programe. Glavni je razlog javni ugled tih škola u Lukijanovo vrijeme, pa je morao biti obziran prema svojoj čitateljskoj publici.

Prijevod je jasan i čitak. U dijelu posvećenom Aristotelu (26.5) Pavel Gregorić prevodi atribut ἐπιεικής, kojim Hermes označuje peripatetičkoga filozofa odnosno Aristotela, hrvatskim izrazom "pristojan". Mislim da Lukijan na tome mjestu aludira na Aristotelovu tvrdnju da je ἐπιεικεία nešto što je iznad pisanih zakona, nešto što ima višu valjanost iznad svih pozitivnih zakona, usp. primjerice *Rhet.* 1.13, 1374a26–28. Zato bi trebalo stajati "pravičan". Tako bismo imali "umjeren, pravičan, prilagodljiv životnim prilikama" umjesto "umjeren, pristojan, prilagodljiv životnim prilikama". Kako sam Pavel Gregorić kaže u bilješci 63, Lukijan aludira na Aristotelov politički oportunizam, napose u odnosu na političke prilike u Ateni, pa bi zato moj prijedlog više odgovarao takvoj aluziji. Isto tako mislim da bi u bilješci 65 bolje zvučalo reći kako Lukijan izruguje neke neobične rezultate Aristotelove biologije, a ne filozofije prirode. Nadalje mislim da je čudno da se u bilješci 48 za poznati argument θερσίζων λόγος spominje kako nije poznato kako je glasio. O njemu ipak dosta znamo, a najbolji prikaz potječe od kasnoga neoplatonika Amonija (*In de int.* 131.25 ff: "Ako ćeš žeti, onda nećeš možda žeti a možda nećeš žeti, nego ćeš u svakom slučaju žeti."). Taj paradoks (mislim da ga ne treba zvati sofizam) sastavni je dio megaričkih zaključaka oko modaliteta odnosno pretpostavlja njihovo osebujno učenje o tome ("Moguće je ono što je stvarno ili što će biti stvarno"). Valja imati također na umu da je recimo Zenon (*Stoicus*) studirao kod megarika Diodora Krona. Čitajući Lukijanovu satiru iznova sam se morao diviti njegovoj suptilnoj, klasičističkoj učenosti. Poput Danteova djela

La divina commedia, Lukijanovo djelo *Svjetonazori na dražbi* prepuno je ironičnih aluzija autentičnoga poznavanja klasične grčke filozofije. Komični efekti time su više razumljivi što se bolje poznaje izvor učene aluzije. Tako je i za Lukijanov tekst potreban *interpres doctus*. Pavel Gregorić je uspio dati oboje: majstorski prijevod na živi razgovorni hrvatski te popratna učena objašnjenja koja su neophodna za razumijevanje.

Objašnjenja su kratka, ali su uspješno vođena načelom da treba što više reći kratkim i jasnim rečenicama. Čak i čitatelj koji se ne zanima za filozofiju i njezinu povijest, naći će u knjizi dobro štivo za zabavu.

Josip Talanga
Institut za filozofiju
Ulica grada Vukovara 54/IV,
HR-10000, Zagreb
josip.talanga@zg.hinet.hr
josiptalanga@yahoo.com